

Kardinolas Christoph Schönborn

Apie pasaulio, kuris „netobulas“, sukūrimą

(penktoji katechezė iš ciklo „Kūrimas ir evoliucija“)

I.

1957–1958 m. žiemą poetas ir rašytojas Reinholdas Schneideris praleido Vienoje. Tai buvo jo paskutinioji žiema. Per keturis ar penkis Vienoje praleistus mėnesius 55 metų amžiaus poetas rašė dienoraštį. Jau sunkiai kentėdamas, slegiamas gilios depresijos, Reinholdas Schneideris iki savo mirties per 1958 m. Velykas vis rašė apie gamtos baisybes, jos nesuvokiamas žiaurības, apie „ėdimo bei tapimo suėstam procesą“ (*Winter in Wien*, Freiburg, 1958, 184), tačiau kartu ir apie beprasmiškai baisų žmogaus pasaulį, kupiną kančios, karo ir bedugnio piktumo.

Galbūt sergantis, depresuojantis poetas prarado tikėjimą, nacių laikais teikusį atramą tokiai daugybei žmonių? Galbūt jis grįžo prie tragiško požiūrio į pasaulį, kuris jam buvo būdingas iki jo atsivertimo į katalikų tikėjimą? Jo apmąstymai, su neviltimi besiribojantis bejėgiškumas šios pasaulio žiaurumo akivaizdoje verčia suabejoti tikėjimu į gerą Kūrėją, jo prasmingu planu, gerumo kupina apvaizda.

1. Apsilankęs gamtos istorijos muziejuje, Reinholdas Schneideris pastebi: „Tik pereikite kartą per gamtos istorijos muziejų – Dievas čia lygiai arti ir toli. Neįmanoma jo neigti reginti šį neaprepiamą pavidalų pasaulį, šį baisų išradimų gausumą, neigti matant absurdišką dinosauro – beprasmiškumo, gyvybinės valios, kuri neįstengia gyventi, architektūrą; Japonijos krabų, ilgakojės meilės porėlės iš pragaro, niūrias vaiduokliškas formas; aštuonkojį, kuris, jei teisingai prisimenu, Hamburgo akvariume lankytojų pramogai buvo suleistas į akistatą su milžinišku langustu. Susitikimo eiga buvo pribloškianti: aštuonkojis apglėbė priešininco žnyplės, sutraiskė jas ir išsiurbė gyvybę iš kiauto. O jūros žvaigždė pralaužia moliuskų kiautus, įkiša vidun žarnelės pavidalo skrandį ir išgeria viską iš ten kaip iš kiaušinio. Jau nekaltant apie ryklius, puolančius vėplius iš šono, apie ruonių bei delfinų bejėgiškumą ir milžiniškų medūzų grumtynes su banginiais, apie varlę, iš kurios, stovinčios vertikaliai kaip žmogus, vidų išsiurbia ją apsivijusi dėlė...“

2. Kodėl geroje kūrinijoje yra parazitų ir kodėl jų veiktas toks neišivaizduojamai žiaurus? O gal tai tik išivaizduojame ir todėl suvirpame iš pasibaisėjimo? Galbūt „gamta“ tokia ir yra – be pasigailėjimo, be atjautos, pasak Schneiderio, „besisukantys pragarai“? Dar pasiklausykime jo: „Reikia melstis, net jei negali. Man visai lengva melstis už kitus – kunigus, tyrinėtojus, politikus, tautas, kūriniją, žemę, pirmiausia, supran-

tama, už ligonius ir mirusiuosius; taip tyliai patvirtinamas mįslingas sąryšis. Tiesiog jaučiu didelį to poreikį; būtent tai mane palaiko, kasryt šaukia į bažnyčią. Melstis už save negaliu. Ir Tėvo veidas visiškai aptemo. Jis virto griaušančiojo, žudančiojo kauke; net negaliu sakyti ‚Tėve‘... Tik pasiskaitykime skyrių apie parazitus... Tik prisiminkime kasdienes, jau dažnai pasakotas istorijas apie kai kurių paukščių viduriuose gyvenančius parazitus, kurių kiaušinėliai per išmatas patenka į sraiges; šiuose gemalai išauga į žarneles, prasiskverbiančias į čiuptukus; čia jos sukelia patrauklų spalvų žaismą bei tokį pat judėjimą; tai privilioja paukščius, kurie čiuptukus nutraukia; taip parazitai vėl sugrįžta į savo buveinę. O sraigėms čiuptukai vis atauga ir vis vėl nuplėšiami. Sraigė tėra griovėjų, griaušančių ją ir paukščius, gamintoja. Be nesuskaičiuojamos daugybės griovėjų, nesinaudodamas jais, negalėtų egzistuoti joks aukštesnysis organizmas, be jų savęs išreikšti negalėtų nė dvasia. Ir kas dabar yra meilė ir grožis? Reikia didžiausių pastangų, kad jų niekada nepažeistum?“ (ten pat, 119–120).

Pavyzdžių, deja, galima pateikti be galo. Kas nėra girdėjęs apie „maldininkę“ [toks vabzdys – *red.*], kuri per apvaisinimą patinėlių suėda gyvą? Kur čia „*intelligent design*“ [protingas planas – *red.*]? Kur geras ir mylintis Kūrėjas, galintis apie savo kūriniją pasakyti, jog ji gera?

3. Ką galiausiai turėtume pasakyti apie niekada nesibaigiančią žmogaus kančių grandinę? Savo žiemos dienoraštyje Reinholdas Schneideris pasižymi tai, ką vieną dieną, „vartydamas laikraščius“, iš viso yra perskaitęs apie beprasmiškai atsitiktines nekaltų vaikų kančias. „Aiškiausiai absurdas aikštėn iškyla tarp laiko įvykių; negaliu jų neišvardyti: Olandijoje keturmetė mergaitė buvo gydoma radioaktyvia medžiaga; adatos smaigalys nulūžo ir liko nepastebėtas stirksoti; iš sergančio vaiko sklinda užteršimas, kurį narsi Haanschotenų šeima iš savo namelio gena lauk putomis; užterštas ir sodas bei pro jį vedantis kelias į mokyklą. Vienoje, gydytojo kabinete, ištraukus dantį, nuo šoko miršta aštuonmetis; Ouklende, Kalifornijoje, teismas išteisino dviejų vaikų tėvus, paskiepijusius juos *salkserum* vakcina, sukėlusia nepagydomą paralyžių ir stuburo iškrypimą; netoli Bario mirė keturi vaikai, sveikatos apsaugos tarnybos nurodymu paskiepyti iki tol nenaudota vakcina nuo difterijos, o dar penkiolika gydomi ligininėje. Miuncheno universitetinėse klinikose seselė per neapdairumą mergaitei vietoj narkotizuojančios priemonės išvirkštė benzino; pacientė mirė. Visa tai, vartant laikraščius, galima perskaityti vieną ir tą pačią dieną“ (ten pat, 126–127).

Galėčiau dar ilgai jums skaityti apie panašius dalykus. Daugybėje laiškų, kuriuos gavau pastaraisiais mėnesiais, dažnai klausama: kaip tokių absurdiškų atsitiktinumų kupiname pasaulyje jūs įžiūrite protingą kūrimo planą? Kaip pavyzdį norėčiau pacituoti du laiškus.

Vienas genetikos bei vystymosi biologijos profesorius neseniai man parašė: „Kas kada nors aplanko nepagydomų vaikų namus ir ten, pavyzdžiui, pamato vegetuojančius hidrocefalijos išstiktus vaikus su kaip balionas išsipūtusiomis kaukolėmis arba vaikus be akių – su tuščiomis akiduobėmis, – tam sunku patikėti *intelligent design* hipoteze“.

Vienas medicininės kompiuterijos profesorius praėjusį rudenį man parašė štai ką: „Anksčiau evoliucijos tema man nebuvo labai aktuali... Tačiau jau trejus metus ... išsamiai domiuosi ir bioinformatika. Neišvengiamai tenka gana rimtai pasigilinti į genomo tyrimus. Šiandien visą genomą jau galima pamatyti per kiekvieną asmeninį kompiuterį. Jei anksčiau galvojau: „kūrinija gerai sutvarkyta, ir visa netvarka tėra nuokrypa nuo šios tvarkos‘..., tai dabar, matydamas visiškai neplanuotus žingsnius, labai greitai susidariau visiškai priešingą įspūdį: kūrinija veikia atrodo kaip neplanuotų žingsnių sanauja, ir mes tematome tik tuos ‚produktus‘, kurie išgyveno (ir pasižymi tam tikru funkcionalumu). Todėl šie (kai kurių aiškintojų) vadinami ‚planingai sukurtais‘. Tai tas pat, kas, laimėjus azartiniame lošime, tą laimėjimą pavadinti planingos strategijos rezultatu... Argi tai įtikinama? Žinoma, visada galima pasakyti: ‚tai, tiesa, atrodo neplaninga, tačiau tik todėl, kad nesuprantame už to slypinčio plano...‘ Ir šį argumentą mielai laikyčiau teisingu.

Tačiau, gerbiamas Kardinole, pats kada nors ... meskite žvilgsnį į genomą! Pasižiūrėkite, kaip ten viskas vyksta. Jis panašus į daugkart gerintą miestą, kai ant griuvėsių priduriama šis tas naujo. Teisingos ir neteisingos kopijos įterpiamos tinkamose ir netinkamose vietose, iš dalies teisinga kryptimi, iš dalies atvirkščiai: joks technikas niekada neplanuotų tokio chaoso. Iš tiesų, visa tiesiog atrodo kaip ‚planavimo priešybė‘.

Mane, krikščioni, tai iš pagrindų sukrėtė, juk iki tol tiesa laikiau kaip tik tai, kas priešinga... Mano akimis, tai rodo ..., jog Dievas, kad visa tai sukurtų, naudojosi evoliucija. Bet čia ir glūdi tikroji problema: kaip gailėtingas Dievas gali leisti šiuos baisius bandymus ir klystkeliuos, tūkstančius mirčių, ir tai dar laikytina jo planingo kūrimo priemone? Tai prieštarauja paplitusiam Dievo paveikslui, kurį esame gavę (per Bažnyčią)... Pats laikas atidžiau pažvelgti į pasaulį, kurį sukūrė Dievas, kad atrastume, kaip iš tikrųjų jis jį sumanė. Manau, jog to iki šiol niekas nežino“.

II.

Užtenka klausimų. Ar yra atsakymų? Pasakysime iš anksto: atsakymas į klausimą dėl blogio, kančios, jų kilmės ir santykio su Dievo bei jo kūrinijos gerumu, dėl Dievo plano ir apvaizdos negali būti skubotas. Katalikų Bažnyčios katekizme apie tai štai kas teigiama:

„Jei Dievas, visagalis Tėvas, darnaus ir gero pasaulio Kūrėjas, rūpinasi visais savo kūriniais, kodėl egzistuoja blogis? Į šį įkyrų ir neišvengiamą, skaudų ir slėpinį klausimą skuboto atsakymo nepakanka. Atsakyti į šį klausimą gali krikščionių tikėjimas kaip visuma: kūrinijos gerumas, nuodėmės drama, kantri Dievo meilė, pasitinkanti žmones sandoromis, atperkančiu Jo Sūnaus įsikūnijimu, Šventosios Dvasios atsiuntimu, Bažnyčios subūrimu, sakramentų jėga, galiausiai pašaukimu į laimingą gyvenimą. Kūriniai iš anksto kviečiami priimti šį pašaukimą, kurį jie tačiau gali iš anksto – tai gąsdinantis slėpinys – ir atmesti. Krikščioniškojoje žinioje nėra nė vieno elemento, kuris bent iš dalies neatsakytų į blogio klausimą“ (KBK, 309).

Su šiuo klausimu intensyviai grūmėsi šventasis Augustinas: „Klausiau, iš kur blogis, tačiau išeities neradau“ (*Confessiones*, 7, 7, 11). Po ilgo ieškojimo ir kai kurių aplinkkelių bei klystkelių jis atsakymą surado tik tada, kai surado tą, kuris vienintelis nugalėjo blogį, nuodėmę ir mirtį (plg. ten pat, 385).

Krikščioniškosios patirties šimtmečiai labai aiškiai rodo viena: juo giliau esame paimami į begalinį Dievo slėpinį, juo gyvesnė bendrystė su Kristumi, Atpirkėju, juo artimiau pažįstame Šventąją Dvasią – juo aiškesnis blogio pasaulyje klausimas. Juo labiau Dievo pajauta išblėsta, juo mažiau suprantamas blogis. Jis tampa beprasmiu papiktinimu, kurio akivaizdoje gali pulti arba į nevilgtį, arba į neigimą. Ivanas Karamazovas Dostojevskio romane puola maištauti. Matydamas vaikų kančias, Ivanas daro išvadą, kad pasaulis ir istorija absurdiški. Jis nori gražinti „įėjimo bilietą“. Dievo, leidžiančio tai beprasmiškai kentėti, jo akimis, negali būti. Pats Dostojevskis galynėjasi su klausimu, ar į ateistinius argumentus, paremtus baisia nekaltųjų kančia, apskritai įmanoma atsakyti, nurodydamas, jog gali pavykti parodyti atsakymą tikta pakeitus žiūrėjimo kampą, perspektyvą. Vien argumentais to padaryti neįmanoma. Atsakymą į Ivano ateizmą iš protesto Dostojevskis apmetą Zosimos personažui. Ne argumentais galiausiai galima įtikinti, kad šio pasaulio blogis nėra tiesiog beprasmis absurdiškumas. Visada būta žmonių, kurie buvo gyvi įtikinami atsakymai. Toks „gyvas atsakymas“ į kančios ir blogio pasaulyje iššūkį buvo, pavyzdžiui, Motina Teresė.

Vis dėlto turime ir argumentuoti. Protas nori suprasti, suvokti, kokia blogio pasaulyje priežastis. Didžiosios krikščioniškosios mąstymo tradicijos atsakymas toks gilus ir apgalvotas, kad tiesiog neatidėliotinai būtina su juo geriau susipažinti. Katalikų Bažnyčios katekizmo 309–311 skyreliuose sutrauktai pateikiami svarbiausi dalykai. Norėčiau pamėginti tai šiek tiek pristatyti.

Geriausiasis iš pasaulių?

Pradėkime nuo dažniausios prieštaros Kūrėjo ir jo plano, jų vairavimo ir apvaizdos atžvilgiu: „Kodėl Dievas

nesukūrė pasaulio tokio tobulo, kad jame negalėtų būti jokio blogio?“ (KBK, 310).

Vis pastebiu, kad šis gilias įsirežęs nesusipratimas labai paplitęs: jei Dievas sukūrė šį pasaulį, tai jis jį galėjo sukurti tik visiškai tobulą. Kiekvienas pastebimas trūkumas atrodo kalbą „protingo Kūrėjo“ ir protingo plano nenaudai. Toks pavyzdys yra „maišatis“ genetiškai kode. Tada paprastai sakoma: joks protingas inžinierius taip mašinos nekonstruotų. Tiesiog klasikinis tokio argumentavimo pavyzdys yra žmogaus akis. „Kaip naiviai tikintis sukūrimą“ pasakyčiau: tai nesuvokiamai įstabus darbas, verčiantis Kūrėjo stebėtis. Jokių būdu, teigia evoliucijos specialistai: nė vienas optikas nekonstruotų objektyvo, lizdės, atspindžio taip, kokia dabar yra žmogaus akis. Prieš imdamasis už visa to slypinčio nesusipratimo, „trumpas kontrargumentas“: gali būti, kad žmogaus akis galėtų būti sukonstruota geriau. Tačiau būtent šios „konstrukcijos“ dėka galime būti optikai, inžinieriai ir daug kas kita, maža to, galime išgyventi regėjimo stebuklą, net jei ir pasitaiko defektų (aklumo). Be to, nepaisant viso techninio galėjimo, niekas neįstengia sukonstruoti funkcionuojančios, gyvos žmogaus akies.

Bet pažvelkime dabar į klausimo esmę: ar Dievas, jei yra Kūrėjas, turi sukurti tobulą, be trūkumų pasaulį. Ar alternatyva tėra arba tobula kūrinija, arba pasaulis kaip grynas atsitiktinumo produktas? Ar galėjo, ar turėjo Dievas, jei yra Kūrėjas, sukurti visais atžvilgiais jau gatavą pasaulį, kur visa nuo pradžių turi tobulą pavidalą, yra nekintamai įgyvendinta?

Jei turėjo būti taip, kad sukūrimas būtų pradžia, lydimas tapsmo, galiausiai pasiekiančio tikslą, tai šitai reikėtų, kad Kūrėjas tuo, ką sukūrė pradžioje, davė pradžią keliui, kuriuo pasaulis tebežengia ir kurio tikslas dar nepasiektas. Toks pasaulis būtų kupinas nuolatinio tapsmo. Tačiau tai taip pat reiškia nuolatinį praeinamumą. Mat niekas, kas materialu, kas atsiranda, tampa ir rutuliojasi, vietoje nestovi. Tai ir vėl išnyks. Bet šitai neišvengiamai lemia, kad „tapsmo pasaulyje“ bus ir žlugimo, griovimo bei mirties. Katalikų Bažnyčios katekizme tai taip formuluojama: „Būdamas be galo galingas, Dievas visuomet galėtų sukurti ką nors geresnio. Vis dėlto be galo geras ir išmintingas Dievas laisvai panorio sukurti pasaulį, kuris *keliautų* į galutinį tobulumą. Toks tapsmas pagal Dievo planą vyksta vienu būties formoms atsirandant, o kitoms išnykstant, tą, kas tobula, lydint tam, kas mažiau tobula, vieniems kylant, kitiems yrant. Kol kūrinija neatbaigta, tol kartu su fiziniu gėriu egzistuos ir fizinis blogis“ (310).

Pirmiausia pasidomėkime „fiziniu blogiu“. Diskusijoje apie sukūrimą ir evoliuciją jam tenka didesnis vaidmuo negu moraliniam blogiui, kurio pasitaiko tik sukurtoji laisvės srityje, tai yra tarp žmonių ir angelų. Apie tai kalbėsiu kitoje katechezėje.

Ar tai, jog „Dievas matė, kad tai yra gera“, suderinama su visame gyvajame pasaulyje viešpataujančiu dėsniu „ėsti ir būti suėstam“?

Pamėginkime prie atsakymo priartėti trimis žingsniais.

a) „*Visa, kas yra, yra gera*“

Be tam tikros „pamatinės metafizinės išvalgos“ prie atsakymo priartėti negalėsime. Šis pamatinis metafizinis teiginys štai toks: „*Visa, kas yra, yra gera, nes yra*“.

Gera būti. *Visa, kas yra*, iki visų kitų apibrėžčių bei savybių pirmiausia turi šią – būti. Gamtos mokslas visada susiduria su savybėmis: dydžiu, kiekybe, kokybe, kilme, vieta, laiku. Tačiau dabar mes žvelgiame į tai, kas visas savybes bei apibrėžtis remia, į tai, kad *visa, kas yra*, turi būties. Ir tai yra gera! Tačiau dabar svarbus patikslinimas: Dievas viskam davė būties. Tuo tikime. Bet tai nereiškia, kad *visa, kas yra*, jau todėl yra „geriausia“. Dievas galėjo sukurti ir geresnį pasaulį (plg. Tomas Akvinietis, *Summa Theologica* I, 25, ad 1). Jis tai būtų galėjęs padaryti, jeigu būtų norėjęs. Ir ar jis to neturėjo padaryti, jei galėjo? Čia iškart imame pikintis: Kodėl jis, jeigu gali, nesukūrė geresnio, teisingesnio, meilės kupinesnio pasaulio? Galbūt jis tiesiog per silpnas sukurti geresnį, planingesnį pasaulį? Gal pasaulis jam „išsprūdo iš rankų“? Gal jis neturėjo pakankamai jėgos? O gal vis dėlto yra taip, kad viskas rutuliojasi atsitiktinai, be prasmės ir tikslo? Be Kūrėjo?

b) *Visa, kas yra, yra gera, bet ribota*

Mums gali padėti palyginimas. Pasakojama, jog Mikelandželas, užbaigęs savo „*Možę*“, sviedęs į jį plaktuką tardamas: „*Tad prabilk gi!*“ Joks meno kūrinys, kad ir koks tobulas, negali išreikšti bei išsemti visko, ką kūrėjas turėjo širdyje ir galvoje. Jis visada tebus ribota išraiška, ribojama materialaus karkaso, visada nubrėžiančio tam tikrą ribą visoms idėjoms, ribota jau tuo, kad kūrinys visada tėra atšvaitas to, ką menininkas mato savo kūrybinėje intuicijoje.

Palyginimu norima pasakyti, jog visi kūriniai yra geri, bet riboti. Nė vienas neįstengia iki galo išreikšti kūrėjo. Net jei pasaulis būtų dar daug geresnis, tobulesnis, jis niekada neprilygtų Dievo šlovei. Jis visada liktų tik Kūrėjo didybės atšvaitas. Jis niekada negali tos didybės tobulai atspindėti ne tik dėl to, kad visi kūriniai riboti, bet ir dėl to, kad jie apimti tapsmo: prasideda, rutuliojasi, baigiasi.

Niekada nesibaigiantys debatai dėl *intelligent design*, matyt, todėl sukasi ratu, kad šiandien, kalbant apie *design* ir *Designer*, spontaniškai galvojama apie „dievišką inžinierių“, apie savotišką visažinį techniką, kuris, kadangi pats yra tobulas, turi gaminti visiškai tobulas mašinas. Manau, jog čia glūdi tokios daugybės nesusipratimų,

įskaitant ir *intelligent design* mokyklą Jungtinėse Valstijose, giliausioji priežastis. Dievas yra ne laikrodžių gamintojas, ne mašinų konstruktorius, bet prigimčių Kūrėjas. Pasaulis nėra laikrodis, milžiniška mašina, megakompiuteris, jis, pasak Jacques'o Maritaino, yra *une république de natures* („prigimčių respublika“; *Reflexions sur la nécessité et la contingence*, in: *Raison et raisons*, Paris 1947, 62).

Norėdami prasmingai kalbėti apie Kūrėjo *design*, turėtume susigražinti prigimties sąvoką, daug kur prarastą ir pakeistą technicistinio-mechanistinio požiūrio į gyvybę.

Dievas kuria „prigimtis“, „prigimčių respubliką“, tai yra: kūrinyje pirmiausia egzistuoja *juein* (*phyein*), augimas ir tapsmas su visais savo ieškojimais apgraibomis, bandymais, nesėkmėmis ir proveržiais, su savo sinergija ir kovomis, su savo nesuvokiamu švaistūniškumu bei netikėtais pašaliniais padariniais – sėkmingais ir nevykusiais.

Bet pirmiausia egzistuoja tai, kas yra nepamainoma „prigimčių“ savastis: jų savarankiška veikla, „įdiegta“ jiems Kūrėjo ir leidžianti joms savo jėgomis augti bei veikti taip, kad jos pasiektų savo tikslą, ne kaip primestą „iš šalies“, bet kaip kylantį iš savosios prigimties. Kiekvienas gamtoje atrodo tiksliai žinas, ką turėtų daryti. Pasak šventojo Tomo Akviniečio, „prigimtis“ yra „vidinis pradas“, kurio dėka visa daro tai, kas atitinka prigimtį. Šį pradą jis kildina iš *ars divina*, Kūrėjo, suteikiančio kūriniams gebėjimą patiems skleisti bei formuotis, meno (plg. Tomas Akviniėtis, *In Physicorum*, 2 knyga, lec. 14, n. 8).

Tačiau grįžkime prie švaistūniškumo gamtoje klausimo. „Pušis per savo dažnai daugiau kaip šimtą metų trunkantį gyvenimą subrandina tonus sėklų, iš kurių galiausiai sėkmė nusišypsos tikrai vienai, kai vėjas nulaš seną medį ir atvers gyvenamąją erdvę naujam. Iki tol medis bus teikęs tikrai maistą paukščiams, šernams ir vabzdžiams“, – taip rašo man anksčiau cituotasis genetikas bei reiškia nuomonę, jog šis „perprodukcijos principas“ ir su juo susijęs naikinimas „negali būti šlovingas Dievo veikimo puslapis“. Kodėl gi ne? Inžinieriaus akimis, toks principas prieštarauja techniniam tikslingumui paremtam racionalumui. Bet ar tai prieštarauja gyvybės gyvastingumui ir kūrybiškumui? Toks besaikis švaistūniškumas neabejotinai susijęs su išgyvenimo sau laidavimu, tačiau kartu yra to, kas gyva, bruožas todėl, kad gyvybė, nors ir netobula bei neamžina, yra Kūrėjo neišsemiamo gyvumo atšvaitas.

c) „Jis matė, kad tai yra gera“ – ir blogis?

Į svarbiausią klausimą: „unde malum“ (Augustinas), „iš kur blogis?“, žinoma, dar neatsakyta. Tai, kad kūrinyje gera, bet netobula, tikėkimės, galime įžiūrėti. Bet kodėl tiek daug tariamai beprasmių griovimo ir žiaurumo?

Neseniai vėl patyrėme, kokia smurtinga, griaunanti gali būti „gamta“: žemės drebėjimai, pavyzdžiui, toks, koks 2004 m. gruodžio 26 d. įvyko prie Indonezijos pakrantės, beregint gali sukelti milžiniškus sugriovimus. 9 balų pagal Richterio skalę jis prilygo 23 000 atominių bombų galiai – taip perskaičiau viename moksliniame pranešime.

Tačiau kad ir koks galingas buvo šis kontinentinių plokščių judėjimas, žemės planeta, mūsų gimtoji buveinė Visatoje, jo beveik nepajuto. Žemės sukimasis sulėtėjo tik dviem milijoninėmis sekundės dalimis. Jūros dugne įvykusio žemės drebėjimo sukulto cunamio padariniai buvo baisūs, tačiau, kita vertus, toks žemės aktyvumas tėra atvirkščioji gyvybei mūsų planetoje būtinos sąlygos pusė. Be „plokščių tektonikos“, tai yra be plokščių, sudarančių žemės plutą, mobilumo žemėje nebūtų gyvybės. Specialistai teigia, jog tai viena iš sąlygų, kad žemė milijardus metų galėjo išlaikyti stabilią vidutinę temperatūrą, be kurios nebūtų galėjusi vykti jokia evoliucija (Peter Ward – Donald Brownlee, *Unser einsame Erde*, Berlin 2001, 223–254; angl. *Rare Earth*, New York 2000). Žemė yra vienintelė Saulės sistemos planeta, turinti tokią lanksčią geologinę struktūrą. Ji taip pat yra vienintelė vieta, kur galėjo išsirutulioti aukštesnių formų gyvybė.

Taigi stovime priešais paradoksą: tai, kas sukelia žemės drebėjimus ir visada atneša daug aukų, kartu yra viena iš sąlygų, kad mes ir visos sudėtingesnės gyvos būtybės apskritai galime šioje žemėje egzistuoti.

Ką tai mums sako? Marco Bersanelli, italų gamtos tyrinėtojas, apie tai rašo: „Mūsų egzistencijai suniokoti užtenka nedidelės bangos vandenyne ar vos juntamo dvelktelejimo į mūsų planetos odą. Tokie reiškiniai rodo pasaulio, kurį kasdienybėje laikome savaimu suprantamu, trapumą ir gležnumą. Normali Visata toli gražu nėra rami gyvų būtybių knibždanti jūra; tai veikiau bekraštė tylinčių platybių dykuma arba išlaisvintų neatremiamų jėgų siautėjimas. Netoli sprogsi supernova galėtų mus per akimirksnį visiškai sunaikinti, tačiau tas pats sprogimas tolimoje praeityje pateiktų mums ir kiekvienam organizmui esminius elementus, kaip antai anglį ir deguonį. Gyvybė žemėje egzistuoja puikiai apsaugotoje, nuostabiai atrinktoje nišoje, kur naudojami visos kosmoso istorijos produktai“.

Po cunamio būdavo vis sakoma: kaip galėjo Kūrėjas tam leisti įvykti? Niekada, deja, negirdėjau sakant: kaip galėtume Kūrėjui padėkoti už tai, kad jis padovanojo mums pasakiškus Phuketo paplūdimius? Jie atsirado per tą pačią žemės istoriją kaip ir cunamis. Gyvename nuostabioje planetoje, tačiau joje kartu viskam iškilusi ir grėsmė, o mūsų gyvenimas joje mums patikėtas „iki pašaukimo“.

Kas galioja didelių dalykų tvarkai, galioja ir mažiausių. Medicininės kompiuterijos profesorius, kurį pradžioje

citavau, leido man artimiau susipažinti su savo kerinčiu darbu. Neįsivaizduojamai sudėtingi genomo procesai, sąlygojantys gyvybę, visas gyvybės formas, mąslų tyrinėtoją pribloškia. Kodėl tas palinkimas į klaidas? Kodėl egzistuoja apsigimimai kaip žalingų mutacijų padariniai? Minėtasis profesorius Wolfgangas Schreineris mano, jog apie *successful design* („nusisekusį planą“) galima kalbėti, nes išgyvenusiems jis nusisekęs. Tačiau matant daugybę galimų klaidų šaltinių, jo negalima laikyti rūpestingu (*careful design*) ir atjaučiančiu (*compassionate design*). Baigdamas jis pareiškė: „Iš *intelligent design* reikėtų, tiesą sakant, tikėtis visko“, būtent, kad jis būtų *successful, careful* ir *compassionate*.

III.

Pamėginsiu nurodyti dvi atsakymo ieškojimo į šiuos klausimus kryptis:

1. Blogis yra didelis, baisus ir nenuneigtinas. Tačiau gėris vis dėlto visada didesnis ir galingesnis. Tai absoliučiai tikra. Blogis visais savo pavidalais visada yra gėrio trūkumas, defektas, galintis būti didelis ir baisus, tačiau galiausiai niekada ne didesnis už gėrį, kurį iškreipia ar atima. Tai rodosi jau mažiausių dalykų srityje: genetiniai defektai gali sukelti baisius apsigimimus. Tačiau jie visada tik išimtis. Stebėtina, kad šis neapsakomai sudėtingas genomo aparatas apskritai funkcionuoja, ir dažniausiai net puikiai ir labai tiksliai.

2. Vis dėlto neįgalus vaikas, net jei vienas iš 1 000 sveikų, juk yra nepakartojama būtybė su savuoju ir savo tėvų bei seserų ir brolių likimu. Kodėl Dievas leidžia tam įvykti? Venkime „lėkštų“ atsakymų. Į klausimą „Kodėl?“ tėra vienas atsakymas – solidarumas. Tas neįgalus vaikas galėjau būti ir aš. Jis turi tą pačią žmogišką būtį ir tą patį kilnumą kaip ir aš. Jis yra gyvas kvietimas man: būk man toks, kokie norėtum, kad būtų kiti tavo atžvilgiu, jei būtum mano padėtyje. Kiek daug meilės tokiu skausmingu būdu yra atsiradę pasaulyje!

Galiausiai lieka slegiantis Reinholdo Schneiderio klausimas, kodėl blogis taip beprasmiškai smogia. Jokio *design* čia neįmanoma įžiūrėti. Veikiau – prasmės ir plano griovimą. Biblija žino, kad „visa kūrinija iki šiol tebedūsauja ir tebesikankina“ (*Rom 8, 22*). Ji sužeista, paženklinta blogio. Ji ne tik „pajungta tuštybei“ (*Rom 8, 22*). Atrodo tarsi viršų būtų paėmusi „pavergėjo valia“. Bet jai taip pat duotas pažadas: „Kūrinija bus išvaduota iš pragaišties vergovės ir įgis Dievo vaikų garbės laisvę“ (*Rom 8, 21*). Ši visa kūrinija ilgesingai laukia, „kada bus apreikšti Dievo vaikai“ (*Rom 8, 19*). Apie žmogų kaip „kūrinijos viršūnę“ ir apie radikalią kritiką tokio tikėjimo atžvilgiu kalbėsime kitoje katechezėje, o dar vėlesnėje – apie Kristų, Atpirkėją, kuriam kūrinijos kančios baigiasi ir kuris yra naujos kūrinijos pradžia ir tikslas.

Apie žmogų kaip „kūrinijos viršūnę“

(šeštoji katechezė iš ciklo „Kūrimas ir evoliucija“)

„Tikintieji ir netikintieji beveik vieningai sutaria, kad viskas žemėje turi būti palenka žmogui, kaip centrui ir viršūnei“. Taip pareiškė Vatikano II Susirinkimas savo pastoracinėje konstitucijoje *Gaudium et spes* (12). Ar tokia pozicija po keturiasdešimties metų dar apginama? Ar iš tiesų visa šioje žemėje orientuota ir orientuotina į žmogų? Ar toks turėtų būti tikinčiųjų požiūris? (Jis toks ir yra!) Ar tam pritaria ir netikintieji?

Vieningo sutarimo, kad žmogus yra „kūrinijos viršūnė“, kaip čia numano Susirinkimas, atrodo iš viso nėra. Juk tai taip pat reikštų, jog evoliucija, atvedusi prie žmogaus, turi tikslą ir, vadinasi, yra kryptingas procesas, atitinka planą, ketinimą, *design*, kad žmogaus atsiradimas yra kryptingo, vadinasi, planingo, o ne vien atsitiktinio proceso padarinys. Mes ir vėl atsiduriame šiandienių debatų sūkuryje!

Žmogus – kūrinijos viršūnė: šiandien daugeliui tai skamba kaip pasipūtėliškas žmogaus savęs pervertinimas. Dažnai tenka skaityti ir girdėti: jei tikėjimas žmogų iškelė aukščiau visų kitų gyvų būtybių, tai mokslas vėl nustūmė jį nuo jo aukštos pakylės. Jau tapo beveik stereotipiška kalbėti apie „tris didžius pažeminimus“, kurių žmonija susilaukė iš mokslo. Žinomas elgesio tyrinėtojas Anatalis Festeticsas apie tai rašo štai ką:

„Pirmasis pažeminimas atėjo iš Koperniko Krokuvos: žemė nėra Visatos centras; antrasis – iš Darwino Londono: esame kilę iš gyvūnijos pasaulio; trečiasis – iš Sigmundo Freudo Vienos su mūsų psichikos analize. Skaudžiausią smūgį sudavė Darwino „šventvagystė“ – mūsų giminystė su primatais, kuri mums atrodė nemaloni ir piktinanti, nes būtent beždžionės į mus tokios panašios bei mus dar ir pamėgdžioja“ (*Die Presse*, 30. 01. 2006, S. 30).

„Kūrinijos viršūnė“ svyruoja

Norėdami parodyti, kaip mokslinė pažanga dar daugiau „pažemino“ žmogų, pateiksime pavyzdį: prieš kelis mėnesius pavyko iššifruoti šimpanzių genomo seką. Ji, kaip mums sakoma, daugiau kaip 98 procentais tapati žmogaus genomo sekai. „Kūrinijos viršūnė“ svyruoja. Jai atsirado stiprus konkurentas. Ar ne geriau kartu su anglų evoliucijos biologė Olivia Judson sakyti: „Kai kurie žmonės norėtų manyti, kad mes, žmonės, esame sukurti ypatingu būdu, kitaip negu kitos gyvos būtybės. Aš taip nemanau, aš džiaugiuosi, kad yra ne taip. Aš didžiuojuosi būdama šio gamtos klegesio dalis, žinodama, kad jėgos, kurios mane pagimdė, taip pat pagimdė bites, milžiniškus paparčius ir mikrobus“ (*Herald Tribune*, 03. 01. 2006).